

KRIMINOGEN VAZIYAT OG'IR MAHALLALAR JINOYATCHILIGINING KRIMINOLOGIK TAHLILI VA BARVAQT OLDINI OLISH CHORALARI

Isamidin Ismailov

isomiddinosmoilov@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti professori, yuridik fanlar doktori, professor

Профессор Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

Professor of University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Muzaffar Ziyodullayevich Ziyodullayev

muzziyo@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti professori, yuridik fanlar doktori, professor

Профессор Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

Professor of University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Annotatsiya. Ushbu maqolada kriminogen vaziyat og'ir mahallalardagi jinoyatchilikning kriminologik tavsifi va ularning barvaqt profilaktikasiga oid ilmiy qarashlar hamda bu sohada O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlar tadqiq etilgan. Kriminogen vaziyat murakkab mahallalardagi jinoyatlar, ularni sodir etgan shaxslar va jinoyatlarning sabablari hamda imkon bergan shart-sharoitlarning qiyosiy tahlili asosida ularning o'ziga xos kriminologik xususiyatlarini aniqlashga harakat qilingan hamda bunday mahallalarda jinoyatchilik barvaqt profilaktikasini samarali tashkil etish yuzasidan muayyan mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: mahalla, xavfsiz muhit, huquqbuzarlik, jinoyat, jinoyatchilik, kriminogen vaziyat, sabablar va shart-sharoitlar, omillar, tahlil, metodika, barvaqt profilaktika, ijtimoiy profilaktika, profilaktika obyektlari, ilmiy, manzilli, tizimli, maqsadli, chora-tadbirlar.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРЕСТУПНОСТИ В МАХАЛЛЯХ СО СЛОЖНОЙ КРИМИНОГЕННОЙ ОБСТАНОВКОЙ И МЕРЫ ПО РАННЕЙ ПРОФИЛАКТИКЕ

Аннотация. В статье рассматриваются криминологическая характеристика преступности в махаллях с сложной криминогенной обстановкой, научные подходы к ее ранней профилактике, а также реформы, проводимые в Узбекистане в этой сфере. На основе сравнительного анализа преступлений в махаллях со сложной криминогенной обстановкой, лиц их совершивших, их причины и условий предпринята попытка выявить их специфические криминологические особенности, а также высказаны соображения по эффективной организации ранней профилактики правонарушений в таких махаллях.

Ключевые слова: махалля, безопасная среда, правонарушения, преступность, криминогенная обстановка, причины и условия, факторы, анализ, методология, ранняя профилактика, социальная профилактика, объекты профилактики, научный, целенаправленный, системный, целесообразный, меры.

CRIMINOLOGY ANALYSIS OF CRIME IN MAHALLAS WITH A DIFFICULT CRIMINOGENIC SITUATION AND MEASURES FOR EARLY PREVENTION

Abstract. This article examines the criminological characteristics of crime in mahallas with a difficult criminogenic situation and scientific approaches to their early prevention, as well as the reforms being carried out in Uzbekistan in this area. Based on a comparative analysis of crimes in mahallas with a difficult criminogenic situation, the perpetrators and their causes, as well as the enabling conditions, an attempt is made to identify their specific criminological characteristics, and certain considerations are made on the effective organization of early crime prevention in such mahallas.

Key words: mahalla, safe environment, crime, crime, criminality, criminogenic situation, causes and conditions, factors, analysis, methodology, early prevention, social prevention, prevention objects, scientific, targeted, systematic, targeted, measures.

Kirish / Introduction

Mamlakatimizda tizimli islohotlar natijasida: *birinchidan*, har bir mahalla, oila va shaxs kesimida jinoyatchilikning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishga oid muammolarni bevosita joylarning o'zida hal etish; *ikkinchidan*, hududlarda jinoyatchilik ahvolidan kelib chiqib, har bir tuman, shahar va mahallalarni toifalarga ajratish hamda hokimliklar, sektorlar va jamoatchilik bilan hamkorlikda "jinoyat o'choqlari"ni bartaraf etish uchun barcha zarur kuch va vositalarni jalb qilish; *uchinchidan*, "respublika-viloyat-tuman-mahalla" tizimi asosida yaxlit boshqaruv va uzluksiz nazorat qilish mexanizmlarini joriy etish; *to'rtinchidan*, jamoat xavfsizligini ta'minlovchi organlar xodimlarining zamonaviy qiyofasini yaratish, ularning mas'uliyati va kasbiy salohiyatini oshirish; *beshinchidan* sohani to'liq raqamlashtirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar oshirilmoqda [1].

Amalga oshirilayotgan tizimli chora-tadbirlarga qaramasdan, mamlakatimizning barcha ma'muriy-hududiy birliklarida tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashni yanada takomillashtirish, jamiyatning barcha bo'g'inlarida xavfsiz muhitni yaratish, huquqbuzarliklar sodir etilishiga sabab bo'layotgan ijtimoiy-maishiy muammolarni ijtimoiy profilaktika choralari tizimi orqali hal etish orqali barvaqt profilaktikani manzilli va tizimli, natijador amalga oshirish dolzarb bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, mahallalarda xavfsiz muhitni yaratishning tashkiliy profilaktik asoslarini zamon talablariga moslashtirish, sodir etilish ehtimoli bo'lgan har qanday qonunbuzilishlarning asl omillarini o'z vaqtida aniqlash va kompleks chora-tadbirlar bilan manzilli bartaraf etish orqali huquqbuzarliklarning, shu jumladan jinoyatlarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bugungi kunning ustuvor vazifalari sifatida namoyon bo'lmoqda.

Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot [2] va "O'zbekiston – 2030" [3] strategiyalariga muvofiq belgilangan ustuvor maqsadlarga erishish, shuningdek, "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonunda [4] va Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida [5] belgilangan mas'ul davlat organlari va tashkilotlarining respublika mahallalarida huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi faoliyatini 2025-yilda sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-yanvarda "2025-yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-1-son qarori qabul qilindi.

Mazkur Qarorda mas'ul idoralar va muassasalar uchun 2025-yilda "Har bir mahallada huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish" ustuvor vazifa etib belgilanib, quyidagi ishlash mexanizmlari joriy etilishi belgilandi:

2024-yilda jinoyat sodir etilgan har bir mahallada kriminogen vaziyatni barqarorlashtirish hamda jinoyatlarni barvaqt profilaktika qilishning mahallalar kesimida choraklik manzilli chora-tadbirlarini belgilagan holda mahalla-tuman-viloyat darajasida uning ijrosi uchun bevosita mas'ul rahbarlarni biriktirish va aniq sohaviy javobgarlikni yuklash;

kriminogen vaziyat og'ir mahallalarda ilmiy-amaliy yondashuvlar asosida joylarga chiqqan holda maqsadli o'rganishlarni o'tkazish orqali huquqbuzarliklarga sabab bo'layotgan asl omillarni aniqlash va barham berish bo'yicha tashkiliy-huquqiy choralarni ko'rish;

mahallalarda yoshlar, ayollar va ishsizlar tomonidan, shuningdek, oila turmush munosabatlari doirasida sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olishda "mahalla yettiligi" har bir vakilining aniq mas'uliyatini belgilash, ushbu toifadagi huquqbuzarliklar profilaktikasiga yangicha ish uslublarini tatbiq qilish;

aholining huquqiy ongi, ijtimoiy faolligi va fuqarolik mas'uliyatini oshirish, jinoyat sodir etilishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan ijtimoiy muammolarni hal etishga jamoatchilik vakillari, nuroniylar va mahalla faollarini keng jalb etib borish;

mahallalar jamoat joylari va yashash xonadonlarida xavfsiz muhit yaratish, fuqarolar hayoti, sog'lig'i va mol-mulkiga har qanday tajovuzlarning oldini olish maqsadida huquqbuzarliklar profilaktikasiga zamonaviy raqamli texnologiyalar va texnik vositalarni keng joriy yetish;

mahallalarda jinoyatchilikning barvaqt oldini olish bo'yicha har bir mas'ul idora va muassasa tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning natijalari yuzasidan qat'iy so'rov tizimini yo'lga qo'yish hamda ushbu masalaga mas'uliyatsizlik bilan yondashgan rahbarlarga ta'sir choralarni ko'rib borish.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya / Literature Review and Methods

Bugungi kunda mahallalarda sodir etilayotgan jinoyatlarni faqatgina ijtimoiy xavfli hodisa sifatida huquqiy nuqtayi nazardan o'rganish bilan cheklanmasdan, uni sodir etgan shaxslarni, ular hayot kechirayotgan muhitni, undagi ijtimoiy munosabatlarni, shuningdek ularning yashash sharoitlarini va tahdid hamda tajovuzlardan himoyalangan holatlarini har tomonlama chuqur tadqiq etishga jamiyat ehtiyoji va talablaridan kelib chiqqan holda yangicha yondashuv talab qilinmoqda.

Mahallalarda qayd etilayotgan jinoyatlarga, ularning sabab va sharoitlariga, ularni sodir etayotgan shaxslarga, shuningdek barvaqt oldini olish masalalariga oid mavjud bilimlarni bugungi kun jinoyatchilikka qarshi kurash nazariyasi va amaliyotining ehtiyojlaridan kelib chiqib boyitish, mavjud muammolarning ilmiy asoslangan yechimlarini topish va profilaktik chora-tadbirlar samaradorligini yanada oshirish bo'yicha zarur tavsiyalarni ishlab chiqish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish davlat siyosati darajasidagi eng dolzarb masalalardan biridir.

Shuni unutmaslik zarurki, mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklar, shu jumladan jinoyatlarning barvaqt profilaktikasiga doir samarali ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalarni yaratish: *birinchidan*, kriminologik ilmiy-nazariy bilimlarni tizimli ravishda boyitib borishni; *ikkinchidan*, mazkur bilimlar bilan amaliyotni qurollantirishni; *uchinchidan*, mahalla aholisi hayoti va faoliyatida huquqiy madaniyatni yuksaltirish hamda qonun ustuvorligini uyg'unlikda ta'minlashni taqozo etadi. Shu o'rinda aholi hayoti farovonligini oshirish, ularning xavfsiz muhitda yashashi uchun shart-sharoit yaratish, shuningdek jamiyatda, uning asosiy tarkibiy qismi bo'lgan mahallalarda huquqiy madaniyatning yuksalishi qonuniyligini ta'minlashning asosiy manbai bo'lsa, qonun ustuvorligini ta'minlash esa aholining tinch va osoyishta, farovon hayot kechirishi, qolaversa,

ularning huquqiy madaniyatini yuksaltirishga xizmat qilishini unutmaslik kerak. Bugungi kunda, bir tomondan, qonun ustuvorligini ta'minlashda huquqiy ta'sir choralari, ayniqsa ma'muriy jazo qo'llash kuchayib borayotganligini, ikkinchi tomondan, ayrim soha va hududlarda huquqiy nigilizm, ya'ni qonunlarni mensimaslik, ularni inkor etish va ularga bo'ysunmaslik holatlarining saqlanib qolayotganligini kuzatish mumkin.

Mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning, shu jumladan jinoyatlarning barvaqt oldini olishni takomillashtirish va samaradorligini oshirish:

birinchidan, har bir muayyan jinoiy xatti-harakatning, ularning alohida turlari va umuman mahalla jinoyatchiligining ichki qonuniyatlarini hamda ularning bir-biriga bog'liqligini;

ikkinchidan, jinoyat sodir etgan shaxslarning o'ziga xos kriminologik xususiyatlarini, ularni shakllantirgan omillarni;

uchinchidan, jinoiy xatti-harakatni sodir etish haqida qaror qabul qilgan vaqtdagi obyektiv vaziyat, ya'ni mazkur qilmishni sodir etgan shaxs yashab turgan muhit o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur va har tomonlama o'rganishni taqozo etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, oxirgi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda mahallalarda sodir etilayotgan jinoyatlarni, ularni sodir etgan shaxslarni, tegishli hududlarda jamoat tartibi va xavfsizligini, barvaqt profilaktikani ta'minlashning, bu sohada o'zaro hamkorlikning holati o'rganilgan, shuningdek ularning natijalariga asoslangan holda ilmiy xulosa, taklif, tavsiya, xususiy metodikalar ishlab chiqilgan hamda amaliyotga joriy etilgan.

Mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklar, shu jumladan jinoyatlarning barvaqt oldini olish borasida o'tkazilgan tadqiqot ishlari manbalari tahlilidan kelib chiqib, ilmiy-amaliy yondashuvlarni shartli ravishda to'rt yo'nalishga ajratgan holda tahlil qilishga harakat qildik.

Birinchi yo'nalish – mahallalarda jamoat tartibi va xavfsizligini, huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirishga xizmat qilgan tadqiqotlarda: jamiyatda, uning asosiy bug'ini bo'lgan mahallalarda tinchlik va osoyishtalikni saqlash, jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish [6], mazkur yo'nalishlarda faoliyat ko'rsatuvchi ichki ishlar organlarining tayanch punktlari faoliyatini boshqarish [7], huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatlarni jilovlash bo'yicha "fuqarobay", "oilabay" va "mahallabay" ishlash tizimini tashkil etish [8] masalalari kompleks o'rganilib, ilmiy asoslantirilgan taklif va tavsiyalar, xulosalar amaliyotga joriy etilgan.

Ikkinchi yo'nalish – mahallalarda sodir etiladigan alohida turdagi jinoyatlarga qarshi kurash, xususan, ularning oldini olishga qaratilgan tadqiqotlarda: jinoyatchilik tuzilishida hissasi yuqori bo'lgan fribgarlik [9], o'g'irlik [10], talonchilik [11], bezorilik [12], o'lim bilan bog'liq yo'l-transport hodisalari [13] kabi jinoyatlarning huquqiy va kriminologik tavsifi, sabablari va sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlari, shuningdek ularning umumiy, maxsus, yakka tartibdagi va viktimologik profilaktikasini tashkil etish holatining ilmiy tahlili natijalariga asoslangan holda ularning oldini olishni takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etish bo'yicha metodikalar yaratilgan.

Uchinchi yo'nalish – kriminogen vaziyat murakkab bo'lgan mahallalarning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda huquqbuzarliklar, shu jumladan jinoyatlarning oldini olish chora-tadbirlarini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlarda: uyushmagan yoshlar bilan ishlash va ular o'rtasida huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini tashkil etish bo'yicha Toshkent shahar Yunusobod tumani [14], huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlashda "fuqarobay" ishlash bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi Kegeyli tumani "Nurli bo'ston" [15], Andijon tumani "Sultonobod" [16], Buxoro shahar "Piridastgir" [17], Jizzax viloyati Zafarobod tumani

“Chimqo‘rg‘on” [18], Qarshi shahar “G‘afur G‘ulom” [19], Namangan shahar “Guliston” [20], Navoiy shahar “Yoshlik” [21], Samarqand viloyati Pastdarg‘om tumani “Olti qahramon” [22], Guliston shahar “Taraqqiyot” [23], Termiz shahar “Majnuntol” [24], Toshkent viloyati Yangiyo‘l shahar “Ramadon” [25], Toshkent shahar Uchtepa tumani “O‘rikzor” [26], Qo‘qon shahar “Sunbula” [27] mahallalarining o‘ziga xos xususiyatlari, jinoyatchiligining kriminologik jihatlari, sabablari va imkon bergan shart-sharoitlari tahlil qilinib, ularning oldini olishga oid metodikalar ishlab chiqilgan.

To‘rtinchi yo‘nalish – mahallalarda jamoat tartibini saqlash va xavfsizligini ta‘minlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida o‘zaro hamkorlikni va ijtimoiy sherikchilikni takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlarda: tayanch punktlari negizida ichki ishlar organlarining jamoatchilik bilan hamkorligi [28], uni muvofiqlashtirish va boshqarish [29], profilaktika inspektorining ma‘muriy hududda jamoat xavfsizligini ta‘minlashdagi hamkorligi [30] masalalari ilmiy-amaliy yondashuvlar asosida tahlil qilingan, ularning natijalari bo‘yicha ishlab chiqilgan taklif hamda tavsiyalar milliy qonunchilik va amaliyotga joriy etilgan.

Yuqoridagi tahlillardan ko‘rinib turibdiki, mahallalarda sodir etilgan jinoyatlar, ularni sodir etgan shaxslar, ularning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash: *birinchidan*, asosan davlat rahbarining sohani takomillashtirishga oid farmon va qarorlari ijrosi doirasida amalga oshirilishi; *ikkinchidan*, huquqni muhofaza qilish organlariga kadrlar tayyorlovchi oliy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilarini ta‘lim jarayoni hisobidan jalb etgan holda olib borilishi; *uchinchidan*, jinoyatchilik bilan bog‘liq tadqiqotlar tarqoq, tegishli mutaxassislar yetarli bo‘lmagan holda amalga oshirilishi belgilangan maqsadga to‘liq erishish imkonini bermayapti.

Shuning uchun ham O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-yanvardagi “Jamoat xavfsizligini ta‘minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-10-son farmoni bilan O‘zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti tashkil etildi, uning asosiy faoliyati, yo‘nalishlari belgilandi va yo‘lga qo‘yildi.

Muhokama / Discussions

Oxirgi yillarda O‘zbekistonda mahallalarning jamiyat taraqqiyotining barcha sohalarida, shu jumladan hududda kriminogen vaziyatni barqarorlashtirish, jamoat tartibi va xavfsizligini, huquqbuzarliklar profilaktikasini ta‘minlash, obod va sog‘lom ma‘naviy-ruhiy hamda xavfsiz muhitni yaratish sohasidagi rolini oshirish borasida tizimli islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. Ularni shartli ravishda quyidagi uch bosqichga ajratib tahlil qilishga harakat qilamiz:

Birinchi bosqichda, jamiyatda jamoatchilik boshqaruvi tizimini takomillashtirish, xususan, mahallaning jamiyat boshqaruvidagi o‘rni va faoliyati samaradorligini oshirish, mahallaning jamiyat hayotidagi rolini kuchaytirish maqsadida:

mahallalarda ijtimoiy-ma‘naviy muhitning barqarorligini saqlash, sog‘lom turmush tarzini yanada mustahkamlash, sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalashda jamoat tashkilotlarining ijtimoiy hamkorligi keng yo‘lga qo‘yildi;

mahallalarda zamonaviy sport maydonchalari barpo etildi, uyushmagan yoshlar o‘rtasida musobaqalar tashkil etilishi yo‘lga qo‘yildi;

mahallalarda huquqbuzarlik va jinoyat sodir etgan fuqarolarning xatti-harakatlarini muhokama qilish amaliyoti keng joriy etildi;

mahalladan turib barcha davlat organlariga murojaat qilish hamda ularning rahbarlari bilan muloqot qilish tizimi yaratildi;

fuqarolarning o‘z mahallasi hayotidagi ishtirokini kuchaytirish hamda davlat organlari va mahallalar o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqalarni ta‘minlash mexanizmlari joriy etildi [31].

Ikkinchi bosqichda, Taraqqiyot strategiyasiga muvofiq mahalla instituti faoliyatining samaradorligini oshirish, uni jamoatchilik boshqaruvi va nazoratining tayanch bo'g'iniga aylantirish maqsadida:

2022-yil "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili" e'lon qilinib, davlat dasturi qabul qilindi; hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda mahallalarning vakolatlari kengaytirildi; mahallalarning jamoatchilik bilan aloqalarini kuchaytirish, xususan, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlarda mahalla to'g'risida bildirilayotgan tanqidiy axborotlar bilan ishlash, jumladan ko'tarilayotgan muammolarni hal etish samaradorligini oshirish bo'yicha kompleks choralar ko'rish, mutasaddi vazirlik va idoralar bilan o'zaro axborot almashish tizimi takomillashtirildi;

mahallalarda hokim yordamchilari faoliyatini samarali yo'lga qo'yishga qaratilgan tizimli tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirildi;

mahallalarning institutsional asoslari takomillashtirildi, xususan, mahalla raisiga nisbatan ishonchsizlik bildirish tartibi joriy etildi, mahalliy davlat hokimiyati vakillik organlari bilan doimiy aloqaning huquqiy asoslari yaratildi;

mahalla tizim uchun yuqori malakali mutaxassislarni maqsadli tayyorlash tizimi yo'lga qo'yildi;

"Obod qishloq", "Obod mahalla", hududiy infratuzilma dasturlari doirasidagi loyihalar ochiq e'lon qilinib, keng jamoatchilik fikri asosida ishlab chiqiladigan tizim yaratildi va amaliyotga joriy etildi;

mahalla hayotida faol ishtirok etgan fuqarolar tanlovini o'tkazish va ularni rag'batlantirish tizimi joriy etildi;

mahallada yoshlarning sport bilan shug'ullanishlari uchun zarur infratuzilma yaratish, respublika hududlarida keng tarqalgan ommaviy sport turlari asosida musobaqalari o'tkazish tizimi yaratildi [2].

Uchinchi bosqichda, "O'zbekiston-2030" strategiyasiga muvofiq mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarni barvaqt profilaktika qilish maqsadida:

jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan shug'ullanish uchun kamida 5 mingta mahallada sport maydonchalari barpo etilishi ko'zda tutildi;

mafkuraviy xurujlarga qarshi milliy g'oya asosida birgalikda kurashish, oila, maktab va mahalla hamkorligini mustahkamlash va shu asosda ma'naviy tarbiyaning uzviyligini ta'minlashga qaratilgan manzilli va tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda;

mahallalarda o'zbek xalqining milliy qadriyatlari va ma'naviy merosini asrab-avaylash, keng ommalashtirish hamda rivojlantirish bo'yicha yangi yondashuvlar joriy qilinmoqda;

mahalla mablag'larini, aholining ovozigga ko'ra, infratuzilma loyihalariga yo'naltirish amaliyoti joriy qilinib, mahallalardagi muammolarni hal etish uchun ajratiladigan mablag'lar miqdori kamida 3 barobar ko'paytirilib, aholi tashabbusi bilan infratuzilmani yaxshilashga ajratiladigan mablag'larni 24 trillion so'mga yetkazish belgilandi;

mahallalarda 100 dan ortiq davlat xizmatlarini "bir qadam"da ko'rsatishni yo'lga qo'yish, aholi bilan ishlashga qaratilgan jarayonlarni 100 foiz raqamlashtirib, har bir mahallada "elektron xizmat nuqtalari"ni ishga tushirish belgilab olindi;

hududlarda mavjud ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni mahallaning o'zida hal qiladigan xalqchil tizimni yaratish ko'zda tutildi [3].

Jamiyatda, xususan, mahallalarda ma'rifatparvarlik, bag'rikenglik, mehr-muruvvat, bunyodkorlik kabi ezgu fazilatlar va qadriyatlarimizni keng targ'ib qilish, jamiyatda ijtimoiy-

ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlash [32], aholining tinch va osoyishta hayotini hamda jamiyatimizda qonunga itoatkorlik va jamoat xavfsizligi madaniyatini shakllantirish [5], mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo'g'in sifatida ishlashini ta'minlash [33], "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyili asosida respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish [34] bu boradagi Davlat siyosatida aniq belgilangan bo'lib, uni to'laqonli amalga oshirish ilmiy-amaliy tadqiqotlar asosida respublika mahallalarida jinoyatchilik, uning sabab va sharoitlariga, shuningdek jinoyat sodir etish va undan jabrlanish ehtimoli bo'lgan shaxslarga samarali ta'sir ko'rsatadigan kompleks ijtimoiy va barvaqt profilaktik chora-tadbirlarni maqsadli hamda tizimli ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishga ko'p jihatdan bog'liqdir.

Tadqiqotlarda jamiyat, uning asosiy bug'ini bo'lgan mahalla jinoyatchiligi va uning hududida sodir etilgan jinoyat(lar)ning har ikkalasi ham "ijtimoiy-huquqiy" va "ijtimoiy xavfli hodisa" hisoblansa-da, lekin ular bir-biridan farq qilishi, ularga xos belgilar kriminologik jihatdan ilmiy qiyosiy tahlilga tayangan holda yoritilib, uning natijasi asosida *"jinoyatchilik – bu jamiyatdagi ziddiyat va qarama-qarshiliklarning oqibati sifatida obyektiv mavjud bo'lgan, ma'lum bir mintaqada, ma'lum bir vaqtda (davrd) sodir qilingan jinoyatlar majmuasini o'z ichiga olgan, miqdor va sifat ko'rsatkichlarda tavsiflanadigan, latentlik xususiyatiga ega, nisbatan ommaviy, tarixiy o'zgaruvchan, o'zini o'zi oziqlantiruvchi ijtimoiy xavfli ijtimoiy-huquqiy hodisadir"* degan mualliflik ta'rifi berilgan [35].

Mahalla jinoyatchiligi haqida so'z yuritilganda yuqoridagi ta'rifdagi belgilar unga ham xosligini, ya'ni mahalla jinoyatchiligi: a) jamiyatdagi, shu jumladan mahalla, uning hududidagi tarkibiy tuzilmalardagi, ijtimoiy munosabatlardagi ziddiyat va qarama-qarshiliklarning oqibati sifatida obyektiv mavjud bo'lishi; b) mahalla hududida, ma'lum bir vaqtda (sutka, hafta, 10 kun, oy, chorak, yarim yil yoki 1 yilda) sodir qilingan jinoyatlar majmuasini o'z ichiga olishi; d) miqdor va sifat (ahvol, dinamika, tuzilish, daraja, hududiy) ko'rsatkichlarda tavsiflanishi; ye) latentlik (tabiiy va sun'iy holatda qayd etilmay qolgan yashiringanlik) va nisbatan ommaviylik, o'zgaruvchan xususiyatga egaligi; f) o'zini o'zi oziqlantiruvchi ijtimoiy xavfli ijtimoiy-huquqiy hodisa ekanligini unutmazlik lozim.

Mahalla jinoyatchiligining kriminologik tahlilini obyektiv va xolisona amalga oshirish: *birinchidan*, hududda sodir etilgan jinoyatlarni qayd etish va ularga oid statistikani yuritishni; *ikkinchidan*, mahallaning geografik joylashuvi va ijtimoiy-iqtisodiy infrastrukturasi o'rganishni; *uchinchidan*, ma'muriy hududda yashovchi aholining tarkibi va demografik holatini o'rganishni taqozo etadi.

Sud-huquq tizimida amalga oshirilgan islohotlar natijasida huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini raqamlashtirish maqsadida "Elektron jinoiy-huquqiy statistika" yagona axborot tizimi joriy etilib, sodir etilgan jinoyatlar statistikada: a) oldini olish mumkin bo'lgan; b) aniqlanadigan jinoyatlarga ajratilgan holda hisobi yuritilishi; v) mahallalarni kriminogen vaziyatdan kelib chiqqan holda "yashil", "sariq", "qizil" toifalarga ajratish tartibi yo'lga qo'yildi. Bunda mahallalarda huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini olib borish uchun mas'ullar faoliyatini baholashda hududda qayd etilgan sodir etilishining oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlarning hisobot davridagi salmog'i hamda jinoyat sodir etgan alohida toifadagi (voyaga yetmagan, ayol, ishsiz, ilgari sudlangan, mastlik holatidagi, profilaktik hisobdagi, ma'muriy nazorat ostidagi) shaxslar tomonidan jinoyat sodir etilishiga imkon berganlik holatlari asosiy mezon hisoblanishi belgilangan [36].

Bundan tashqari, jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasida amalga oshirilgan islohotlar jarayonida Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar markazlari va Toshkent shahrida ommaviy

tadbirlarni o'tkazishda hamda istirohat bog'lari, xiyobonlar va bozorlarda jamoat tartibini saqlashni tashkil etish bevosita Milliy gvardiya bo'linmalari tomonidan amalga oshirilish tartibining joriy etilishi natijasida, mazkur hududlarda jinoyat sodir etilishiga yo'l qo'yimaslik uchun mas'ullik Milliy gvardiya bo'linmalari zimmasiga yuklatildi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda jinoyatlarni, shu jumladan mahalla hududida sodir etilgan va aniqlangan jinoyatlarni qayd etish hamda ularning hisobini yuritishda bir qator muammolar mavjud. Jumladan, mahallalarni toifalarga ajratishda, nafaqat mahalla aholisining turarjoy hududlarida va u yerda yashaydigan shaxslar tomonidan, shuningdek jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash uchun ichki ishlar organlari mas'ul bo'lgan jamoat joylarida migrantlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar, hatto butunlay boshqa hududda sodir etilib, lekin mazkur mahalla hududida aniqlanganlari ham hisobga olingan holda kriminogen vaziyat baholanmoqda. Masalan, Toshkent shahri Chilonzor tumanida 2024-yil yakuni bo'yicha qizil toifaga kiritilgan "Katta Chilonzor-3" mahallasida oldini olish mumkin bo'lgan 42 ta jinoyat 44 nafar shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lib, ulardan 4 nafari ushbu mahalla fuqarolari bo'lsa, 8 nafari Chilonzor tumanining boshqa mahallalarida istiqomat qiluvchi fuqarolar, 14 nafari Toshkent shahrining boshqa tumanlari fuqarolari va 18 nafari respublikaning boshqa ma'muriy-hududiy birliklaridan kelgan fuqarolar hisoblanadi. Xuddi shunday "qizil" toifaga kiritilgan "Navbahor" mahallasida oldini olish mumkin bo'lgan 54 ta jinoyat 81 nafar shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lib, ulardan 2 nafari ushbu mahalla fuqarolari bo'lsa, 7 nafari Chilonzor tumanining boshqa mahallalari fuqarolari, 29 nafari Toshkent shahrining boshqa tumanlari fuqarolari va 44 nafari respublikaning boshqa ma'muriy-hududiy birliklari fuqarolari hisoblanadi.

Islohotlar jarayonida kriminologik ta'limotlarga asoslangan holda hududdagi kriminogen vaziyatga bevosita ta'sir qiluvchi geografik joylashuvi va uning bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy hamda demografik omillarni hisobga olgan holda tizimli va maqsadli kompleks tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirilishi yo'lga qo'yildi [37]. Bunday yondashuvni har bir hududning kriminogen vaziyatini o'rganish va baholash asosida xavfsiz hududlarni yaratish va jinoyatchilikning barvaqt profilaktikasini ta'minlash tartibi asosida hudud metodikalarini ishlab chiqish amaliyotga joriy etildi [5].

Mahallalardagi kriminogen vaziyatni nazorat qilish, hududda jamoat tartibi va xavfsizligini, huquqbuzarliklar profilaktikasini ta'minlash uchun mas'ul bo'lgan hamda jalb etilgan kuch va vositalar faoliyatini, shuningdek bunda jamoatchilik ishtirokini bunday yondashuv asosida baholashda obyektivlik va xolislikni ta'minlash, shuningdek huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish bo'yicha maqsadli va tizimli kompleks chora-tadbirlarini belgilash bilan bog'liq bir qator qiyinchiliklarni, hatto mahalla faollarining haqli e'tirozlarini ham keltirib chiqarmoqda.

Yuqorida mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklar, shu jumladan jinoyatlarning barvaqt oldini olish borasida o'tkazilgan ilmiy-amaliy yondashuvlarning uchinchi yo'nalishida hudud metodikalari yaratilganligi keltirilgan edi. Biroq, o'rganish va tahlillar amaliyotda muayyan tuman yoki mahalla doirasida ishlab chiqilgan metodika barcha mahallalarga birdek mos kelmasligini, har bir mahalla geografik joylashuvi va ijtimoiy-iqtisodiy infrastrukturasini bilan bog'liq kriminogen vaziyatga ta'sir qiluvchi o'ziga xos xususiyatlarga egaligini ko'rsatadi.

Xususan, Toshkent shahar Chilonzor tumanidagi kriminogen vaziyati og'ir mahallalardan biri – **"Katta Chilonzor-3" mahallasi** hududi 44,4 gektarni, aholisi 8277 nafarni tashkil etib, jami 2668 ta xonadonning 32 tasi "qizil", 265 tasi "sariq" va 2371 tasi "yashil" toifaga kiritilgan bo'lib, 32 tasi kambag'al oila sifatida ro'yxatga olingan. Hududda Respublika odam savdosi qurbonlarini reabilitatsiya qilish markazi, Toshkent shahar prokuraturasi ma'muriy binolari, 2 ta umumta'lim

maktabi, 1 ta musiqa va san'at maktabi, 1 ta sport maktabi, 2 ta maktabgacha ta'lim muassasasi, 2 ta mehmonxona joylashgan. Hududdagi ko'p qavatli uylar soni 59 ta. Mahallada 86 ta tadbirkorlik subyekti, xususan 72 ta savdo shoxobchasi va 14 ta xizmat ko'rsatish shoxobchalari faoliyat yuritib, uning hududi "Novza" mahallasi va "Muqumiy", "Chilonzor" va "Cho'ponota" ko'chalari bilan chegaralangan bo'lib, atrofida "Katta Chilonzor-1", "Katta Chilonzor-2", "Chilonzor" va "Katta Qozirabot" mahallalari joylashgan. "Chilonzor" savdo markazi va "Yuriy Gagarin" haykali mahalla hududdagi eng diqqatga sazovor joylar hisoblanadi.

Mahalla aholisi tarkibida ijtimoiy profilaktika obyektlari: ishsizlar 48 nafarni; xorijsa ishlash uchun ketganlar 15 nafarni; "Ayollar" daftariga kiritilganlar 185 nafarni; "Yoshlar" daftariga kiritilganlar 31 nafarni; nogironlar 86 nafarni; pensionerlar 886 nafarni tashkil qiladi.

Tumandagi yana bir kriminogen vaziyat og'ir mahalla – **"Navbahor"**ning hududi 38,5 gektarni, aholisi 4757 nafarni, xonadonlar soni 1263 tani tashkil etadi, jami 2065 ta oilaning 3 tasi kambag'al oila sifatida ro'yxatga olingan. Hududda Chilonzor tumani hokimligi, tuman davlat soliq idorasi, tuman aholi bandligini ta'minlash markazi ma'muriy binolari, Sanoatqurilishbank hududiy filiali, "Chilonzor" dehqon bozori (unga tutashgan uy bozori va gul bozori), 1 ta maktabgacha ta'lim muassasasi, 1 ta xususiy umumta'lim maktabi, 1 ta Nafis san'at litseyi, 1 ta kutubxona, "Integro", "Magnum", "Atlas" savdo markazlari binolari, 2 ta mehmonxona joylashgan. Hududdagi ko'p qavatli uylar soni 15 ta. Mahallada 217 ta tadbirkorlik subyekti, jumladan 203 ta savdo, 5 ta umumiy ovqatlanish va 9 ta xizmat ko'rsatish shoxobchalari faoliyat yuritadi.

Mahalla hududi "Bunyodkor" shoh ko'chasi, "Kichik halqa yo'li", "Qatortol" va "Mehr" ko'chalari bilan chegaralangan bo'lib, atrofida "Katta Navbahor", "Ko'tarma", "Fidokor" va "Zarqo'rg'on" mahallalari joylashgan. Toshkent metropolitenining "Chilonzor" bekatidan chiqish joyi, "KFC" kafesidan "Kichik halqa yo'li" ko'chasi bo'ylab "Qatortol" ko'chasigacha bo'lgan yo'lak, "Chilonzor" dehqon bozoriga tutashgan uy va gul bozorlari, "Integro", "Magnum", "Atlas", "Mediapark", "Idea" savdo markazlari hududdagi eng odam gavjum joylar hisoblanadi.

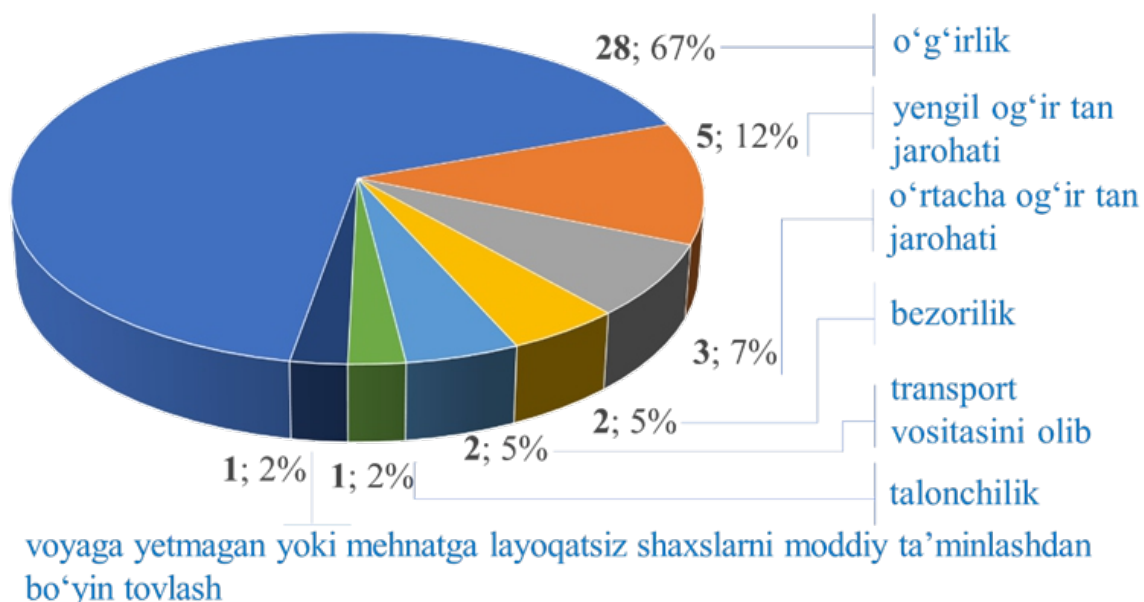
Mahalla aholisi tarkibida ijtimoiy va huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlari: band bo'lmagan yoki doimiy daromad manbaiga ega bo'lmagan ishsiz shaxslar – 38 nafar; spirtli ichimliklar, giyohvandlik vositalari, psixotrop yoki inson aql-irodasiga ta'sir etuvchi boshqa moddalarga qaram bo'lib qolgan shaxslar – 7 nafar; qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarga ruju qo'ygan shaxslar – 2 nafar; g'ayriijtimoiy xulq-atvorli shaxslar – 2 nafar; qarovsiz va nazoratsiz qolgan voyaga yetmaganlar – 4 nafar; ishsiz yoshlar va maktab bitiruvchilari – 6 nafar; davlat ko'magiga muhtoj "og'ir" toifadagi yoshlar – 6 nafar; huquqbuzarlik sodir etishga moyilligi bo'lgan yoshlar – 4 nafar; ajrim yoqasiga kelib qolgan va nizoli oilalar – 2 nafar; yordamga muhtoj bo'lgan va og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin-qizlar – 1 nafar; muntazam tazyiq va zo'ravonlikka uchrab kelayotgan xotin-qizlar – 4 nafar; jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan va profilaktik hisobda turgan shaxslar – 9 nafar; og'ir ahvolga tushib qolgan va og'ir ahvolga tushib qolish xavfi yuqori bo'lgan shaxslar – 6 nafar; tadbirkorlik faoliyatini boshlamoqchi bo'lgan shaxslar – 4 nafar; parvarishga muhtoj yolg'iz keksalar – 1 nafar; nogironligi bo'lgan va og'ir kasallikka chalingan shaxslar – 4 nafar tashkil etadi.

Mahallalardagi kriminogen vaziyatni tahlil qilish va baholashda qayd etilgan jinoyatlar oldini olish mumkin bo'lgan va aniqlanadigan, aholi turar-joylari va jamoat joylarida, mahallada yashovchilar va boshqa hududlardan kelganlar tomonidan sodir etilganligini, shuningdek hududning geografik joylashuvi va infrastrukturasini, demografik holatni inobatga olib amalga oshirish muammolarni hal etishga yordam beradi.

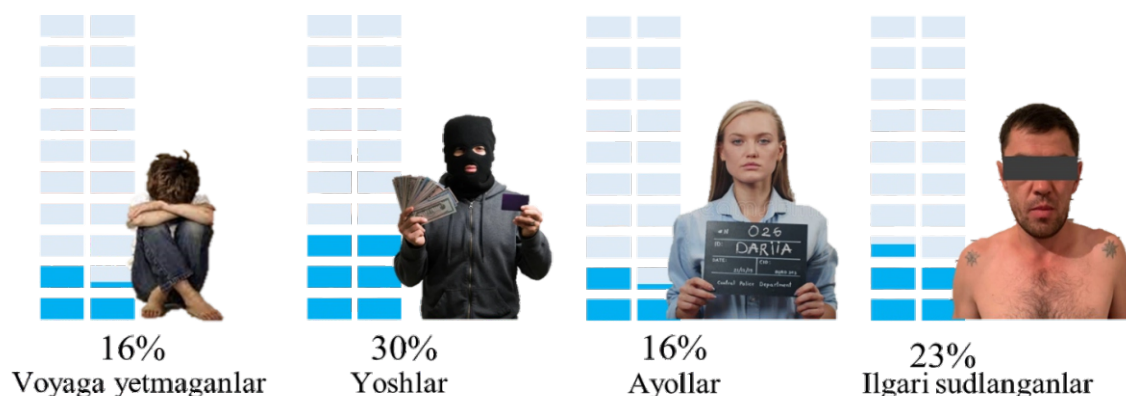
Tahlil va natijalar / Results.

Mahallalarda xavfsiz muhitni shakllantirish va huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini samarali tashkil etish: *birinchidan*, hududda sodir etilgan jinoyatlarni; *ikkinchidan*, ularni sodir etgan va undan jabrlangan shaxslarni; *uchinchidan*, jinoyatlarning sabablari va imkon bergan shart-sharoitlari bo'lgan kriminogen omillarni har tomonlama chuqur kriminologik tahlili natijalariga asoslanishni taqozo etadi.

“Katta Chilonzor-3” mahallasi hududida 2024-yil davomida qayd etilgan jinoyatlarning kriminologik tahlili. Mahalla hududida 48 ta jinoyat qayd etilgan bo'lib, ularning 42 tasi oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlar va 6 tasi aniqlanadigan jinoyatlar hisoblanadi. Jinoyatlar har ming kishiga nisbatan o'rtacha 61,5 tani tashkil etib, mahalla “qizil toifa”ga kiritilgan, 2023-yilga nisbatan 2 barobarga, oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlar 3 barobarga oshgan. Jinoyatlar turiga ko'ra quyidagicha:

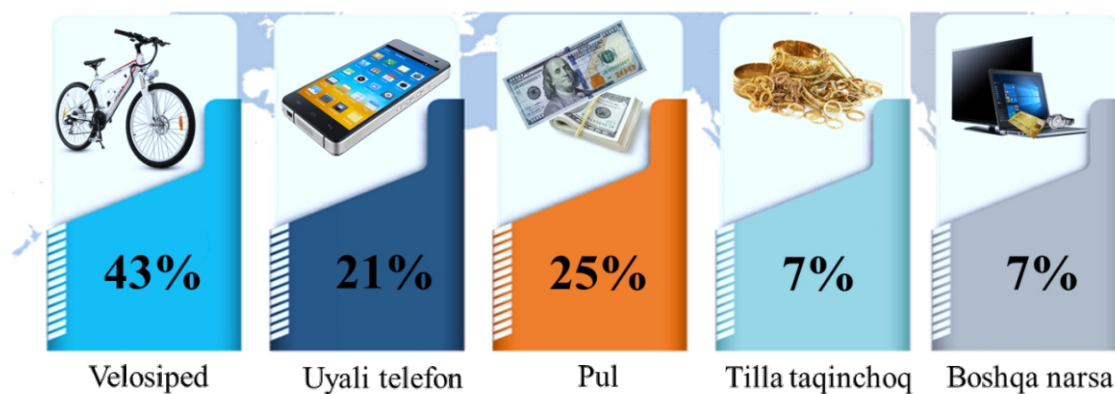

Oldini olish mumkin bo'lgan 42 ta jinoyat 44 nafar shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lib, ular quyidagicha:

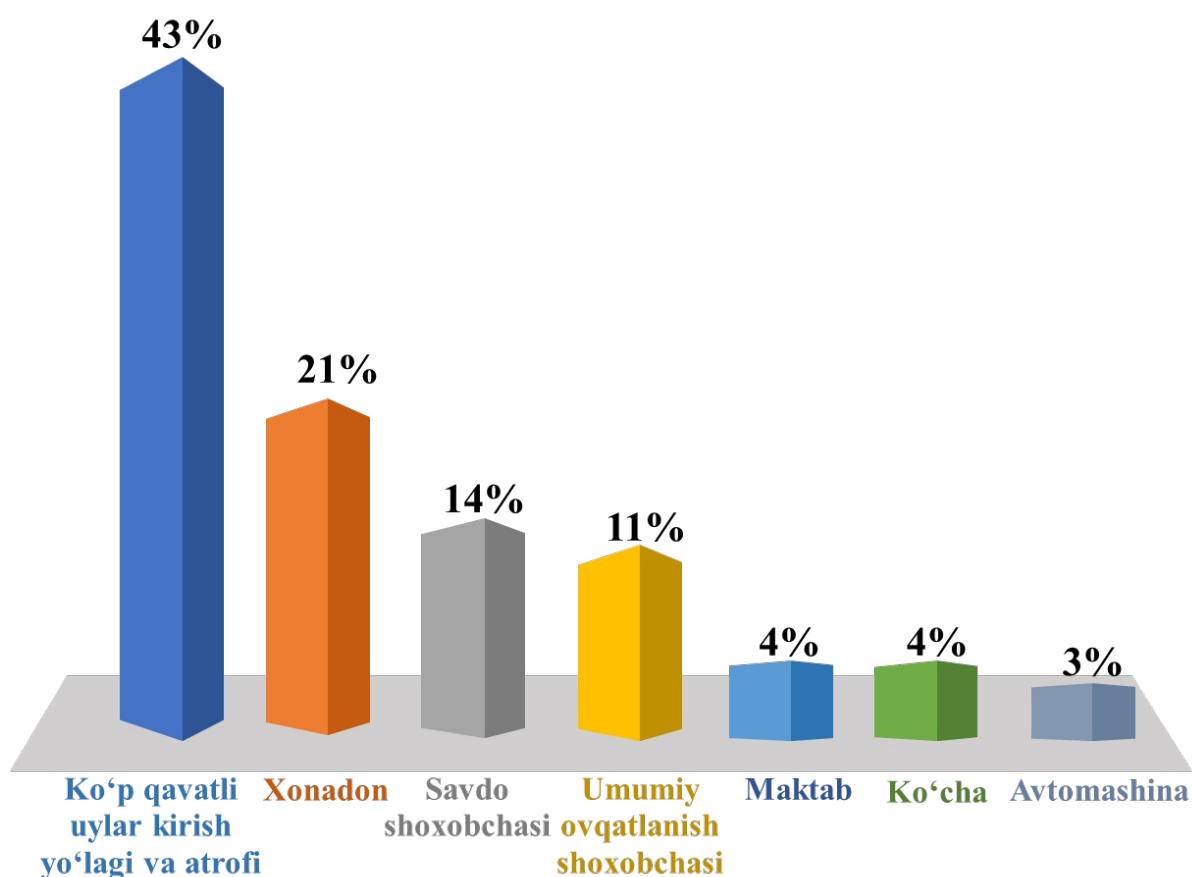

Ushbu shaxslarning 4 nafari ushbu mahalla fuqarolari bo'lsa, 8 nafari Chilonzor tumanining boshqa mahallalarida istiqomat qiluvchi fuqarolar, 14 nafari Toshkent shahrining boshqa tumanlari fuqarolari va 18 nafari respublikaning boshqa ma'muriy-hududiy birliklaridan kelgan fuqarolar hisoblanadi.

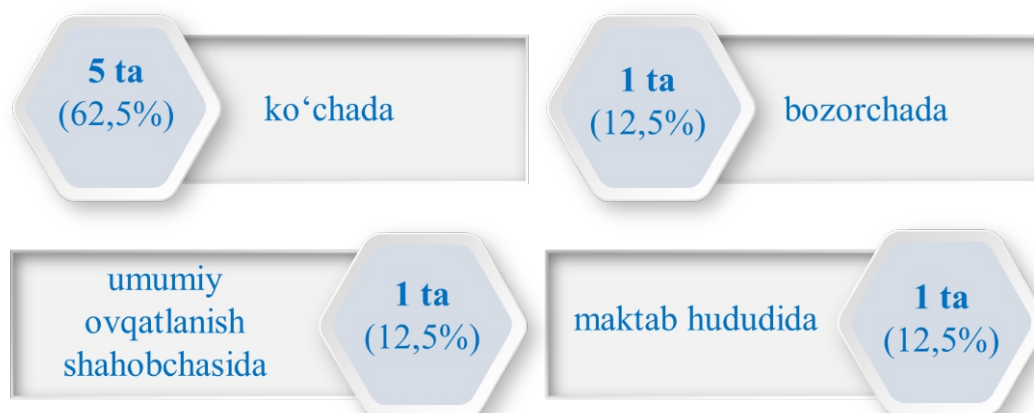
Oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlarning asosiy qismi (67 %)ni o'g'irlik jinoyatlari tashkil etadi va ularni turlari bo'yicha tahlil qilinganda quyidagicha:

O'g'irlik jinoyatlarining sodir etilgan joyi bo'yicha tahlili quyidagicha:

Oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlar tarkibida keyingi katta hissa tan jarohati yetkazish jinoyatlariga tegishli bo'lib, ularning 3 tasi o'rtacha og'ir tan jarohat yetkazish bo'lsa, 5 tasi yengil tan jarohat yetkazish hisoblanadi. Ularning sodir etilgan joyiga ko'ra tahlili quyidagicha:

Mahalla hududida qayd etilgan 2 ta bezorilik, 2 ta transport vositasini olib qochish va 1 ta talonchilik jinoyatlari ko'cha va jamoat joylarida sodir etilgan.

Mahalladagi oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlarning sodir etilgan vaqti bo'yicha tahlili quyidagicha:

“Katta Chilonzor-3” mahallasida sodir etilgan jinoyatlarning sabablari va shart-sharoitlarini, shuningdek kriminogen vaziyatga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganish hamda tahlil qilish asosida ularni quyidagi guruhlariga ajratgan holda bayon etish maqsad qildik:

Birinchi guruh, demografik va jug'rofiy omillar:

mahalla hududida istiqomat qiluvchi aholi soni boshqa mahallalarga nisbatan ko'p, “Katta Chilonzor-3” mahallasining aholisi 8277 nafar bo'lsa, “Katta Chilonzor-1” mahallasi aholisi 6150 nafarni va “Katta Chilonzor-2” mahallasi aholisi 6475 nafarni tashkil etadi;

hududda ichki migratsiya jarayonlarining faolligi yuqori darajada, qo'shni mahalla fuqarolari va tranzit o'tuvchilar doimiy ravishda mahalla hududi orqali harakatlanadilar;

mahalla hududiga nafaqat asosiy 2 ta kirish darvozasidan, balki “Chilonzor”, “Muqumiy” va “Cho'ponota” ko'chalari hamda “Novza” mahallasi orqali xohlagan joydan, jumladan ko'p qavatli uylar orasidan, “Anhor” kanali ustidagi ko'priklardan kirish va chiqish imkoniyati mavjudligi sababli, kirib-chiquvchilarni nazorat qilishning imkoniyati cheklangan;

hududni o‘rab turgan “Chilonzor” va “Muqumiy” ko‘chalarida ko‘plab savdo va maishiy xizmat ko‘rsatish shoxobchalari joylashgan bo‘lib, u yerlarda aholi gavjumligi kuzatiladi;

hududdagi eng odam gavjum joylar – “Chilonzor” savdo markazi va “Yuriy Gagarin” haykali, odatda, muayyan masala yuzasidan uchrashadigan shaxslarning qulay lokatsiya joyi hisoblanadi va ushbu hududda patrul naryadlari mavjud emas;

hududda talabalar, davolanish uchun kelganlar singari vaqtinchalik ijarada turuvchilar toifasiga kiruvchi shaxslar soni ko‘p va ular doimiy ravishda o‘zgarib turadi;

hududda huquqbuzarlikdan jabrlanish ehtimoli yuqori bo‘lgan parvarishga muhtoj keksalar va yolg‘iz yashovchilarning soni ko‘p, xususan, mahalla hududida istiqomat qiluvchilar orasida 60 yoshdan yuqori bo‘lganlar 685 nafar (8,3 %)ni, jumladan yolg‘iz keksalar 27 nafarni, nogironligi bo‘lgan shaxslar 86 nafarni, og‘ir sharoitga tushib qolgan xotin-qizlar 8 nafarni va boquvchisini yo‘qotgan oilalar 16 tani tashkil etadi.

Ikkinchi guruh, ijtimoiy-iqtisodiy omillar:

kambag‘allik muammosi – mahallada 32 ta oila kambag‘al oila sifatida ro‘yxatga olingan, 265 tasining esa shunday toifaga kiritilishi xavfi mavjud;

aholi orasida ishsiz shaxslar ko‘p va ularning tarkibi doimiy o‘zgarib turadi, hududda bunday shaxslarni ish bilan ta‘minlashga xizmat qiladigan aniq mexanizmlar, imkoniyatlar va yirik tadbirkorlik subyektlari mavjud emas;

mahalla hududiga respublikaning boshqa ma‘muriy-hududiy birliklaridan ish izlab keluvchi shaxslar oqimi yuqori, savdo va xizmat ko‘rsatuvchi obyektlarda norasmiy mehnat qilish uchun ehtiyoj va sharoit mavjud hamda bu toifa shaxslar tomonidan huquqbuzarlik va jinoyatlar sodir etish darajasi yuqori;

oiladagi ijtimoiy muammolar, xususan moddiy yetishmovchilik va ishsizlikni ayrim shaxslar qonuniy yo‘llar bilan hal eta olmaganligi oqibatida yuzaga kelgan moddiy ehtiyojni noqonuniy, g‘arazli yo‘llar bilan hal etishga urinmoqda;

aholining asosiy qismi o‘rtahol va moddiy ahvoli bo‘yicha kam ta‘minlangan toifaga kiradi, shu sababli ular tomonidan shartnoma asosida yashash xonadonlarini qo‘riqlovga topshirish, yo‘laklarga xavfsizlik qurilmalarini o‘rnatish masalalarining hal etilishi imkoniyati cheklangan;

hududda spirtli ichimliklarga ruju qo‘ygan 6 nafar shaxs ro‘yxatga olingan bo‘lsa-da, aholi orasida ichkilikka berilgan shaxslar ko‘pchilikni tashkil etadi.

Uchinchi guruh, tashkiliy-boshqaruv sohasidagi omillar:

mahallaga xizmat ko‘rsatuvchi 307-son ichki ishlar organlari tayanch punktidagi mavjud 4 ta profilaktika (katta) inspektori lavozimlaridan 1 tasi 2024-yil avgust oyidan buyon jamlanmasdan kelmoqda;

tayanch punktida faoliyat olib borayotgan 3 nafar profilaktika inspektorining 1 nafari farmoyish asosida 2-son IIB surishtiruv guruhiga biriktirilgan, 1 nafari doimiy ravishda tungi smenadagi navbatchilikka jalb etilmoqda, 1 nafari asosiy vaqtini aniqlangan ma‘muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarni yuritish va suddan o‘tkazish bilan band bo‘lmoqda, shu sababli ma‘muriy hududda huquqbuzarliklar profilaktikasiga doir ishlar yetarlicha tashkil etilmagan;

mahalla yettiligi tarkibiga kiruvchi yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, hokim yordamchisi, ijtimoiy xodim, soliq inspektori lavozimlarini jamlashda bevosita mahalla raisi bilan kelishilmagan holda, qolaversa ushbu mahallada istiqomat qiluvchi fuqarolardan emas, balki boshqa hududlarda istiqomat qiluvchi fuqarolar tayinlanmoqda. Bu esa ushbu xodimlarning xizmatini tashkil etishda, jumladan ularning ishga kelib-ketishida muayyan muammolarni keltirib chiqarmoqda (mahalla

ijtimoiy xodimi va yoshlar yetakchisi respublikaning boshqa hududidan kelib, Uchtepa tumanida vaqtinchalik ro'yxatdan o'tgan holda, yangi biriktirilgan bank vakili esa Sergeli tumanida istiqomat qilgan holda faoliyat yuritmoqda);

profilaktika inspektorlari tomonidan ichki ishlar organlari ma'muriy nazorati yoki profilaktik hisobida turgan shaxslar va boshqa ilgari sudlanganlar bilan profilaktik ishlar yetarlicha olib borilmagan, oqibatda bu toifa shaxslar tomonidan jinoyatlar qayta sodir etilgan;

mahalla hududi, jumladan yo'llar va yurish yo'laklari, bolalar maydonchalari, "Anhor" kanali atrofidagi hudud tungi vaqtda yetarlicha yoritilmagan, nazoratning yetarlicha yo'lga qo'yilmagani oqibatida o'rnatilgan ko'pgina yoritish chiroqlarining lampalari yechib olingan;

mahalladagi jamoat joylari, xususan "Chilonzor" va "Muqumiy" ko'chalari yoqasidagi piyodalar harakatlanish yo'laklarida noqonuniy savdo bilan shug'ullanish holatlariga yo'l qo'yilmoqda;

mahallada ijtimoiy profilaktikani tashkil etish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish va xavfsiz muhitni yaratish bo'yicha qonunchilik hujjatlari talablarini mahalla yettiligi a'zolari yetarlicha bilmaydilar;

mahallaning odamlar gavjum jamoat joylari, ko'p qavatli uylarning atroflari videokuzatuv kameralari bilan yetarlicha ta'minlanmagan, mavjudlarining juda kam qismi Toshkent shahar IIBBning Yagona tezkor boshqaruv markazi va situatsion markazlarga integratsiya qilingan;

odamlar gavjum jamoat joylari va ko'p qavatli uylarning kirish yo'laklari tezkor chaqiruv tugmalari bilan yetarlicha qamrab olinmagan;

mahalla hududida sodir etilgan oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlar mahalla yettiligi tomonidan zudlikda muhokama qilinib, kelgusida bu kabi jinoyatlarning oldini olish bo'yicha tegishli chora-tadbirlar belgilab borilmagan hamda buning oqibatida takroriy va davomli jinoyatlar sodir etilishi kuzatilgan. Masalan: T.F.I. 2024-yilning 2-iyul kuni soat 20:30da o'z jinoiy sherigi A.A.S. bilan birga mahalla hududidagi 73-sonli ko'p qavatli uyning kirish yo'lagida qarovsiz qoldirilgan fuqaro A.A.R.ga tegishli narxi 1.300.000 so'm bo'lgan "BONVY" velosipedini o'g'irlagan. Biroq, sodir etilgan jinoyat mahalla yettiligi tomonidan o'z vaqtida muhokama qilinib, shunday o'g'riliklarning oldini olish choralari ko'rilmaganligi oqibatida ushbu shaxslar tomonidan 2025-yilning 2-12-iyul kunlari "Katta Chilonzor-3", "Katta Chilonzor-2", "Katta Qozirabod", "Novza", "Fidokor" mahallalari ko'p qavatli uylarining kirish yo'laklaridan jami 12 ta shunday velosiped o'g'riligi jinoyati sodir etilgan;

mahallada sodir etilgan jinoyatlarni, xususan ularning boshqa hududlardan kelgan shaxslar tomonidan sodir etilganlarining sabablari va ularga imkon bergan shart-sharoitlar hamda ularni bartaraf etish yuzasidan profilaktika inspektorlari tomonidan tegishli organlar va muassasalarga o'rnatilgan tartibda taqdimnomalar kiritilmagan;

mahalla hududida 2 ta umumta'lim maktabi, 2 ta maktabgacha ta'lim muassasasi, Respublika odam savdosi qurbonlarini rehabilitatsiya qilish markazi, Toshkent shahar prokuraturasi ma'muriy binolari, umumiy ovqatlanish shoxobchalari joylashganligi sababli kunning 7:30-9:30, 12:30-14:00, 17:30-20:00gacha ichki yo'llarda transport vositalari tirbandligi yuzaga kelmoqda va bu atrofdagilarning xavfsizligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

To'rtinchi guruh ma'naviy-ruhiy va tarbiyaviy sohadagi omillar:

ayrim oilalarda ona-onalar, ularning o'rnini bosuvchi shaxslar tomonidan olib borilayotgan tarbiyada xato va kamchiliklar mavjud, xususan bolalar halollik, mehnatsevarlik, o'zganing mulkiga ko'z olaytirmaslik kabi sharqona qadriyatlar asosida emas, balki xudbinlik, olg'irlik, boqimandalik kabi illatlarga yetaklovchi usul va vositalar yordamida tarbiyalanmoqda;

ota-onalar va ularning oʻrnini bosuvchi shaxslar tomonidan bolalarni tarbiyalash va ularga taʼlim berish borasidagi majburiyatlarni bajarmaslik, farzandlarining oʻqish vaqtida kompyuter oʻyini klublariga, tungi vaqtlarda koʻngilochar (dam olish) joylarga borishiga yoʻl qoʻyib berish holatlari koʻpayib bormoqda, biroq shunday huquqbuzarliklarni aniqlash va aybdorlarga nisbatan tegishli choralarni koʻrish, bu borada maktablardagi inspektor-psixologlar bilan oʻzaro hamkorlik ishlari yetarli emas. 2024-yilda bolalarni tarbiyalash va ularga taʼlim berish borasidagi majburiyatlarni bajarmaslik (MJtK 47-m.) boʻyicha 3 ta, voyaga yetmagan shaxsning koʻngilochar (dam olish) joylarida tungi vaqtda boʻlishiga yoʻl qoʻyish (MJtK 1882-m.) boʻyicha 1 ta holat aniqlangan;

yoshlar bilan ishlash, ularning boʻsh vaqtlarini mazmunli va manzilli tashkil etish, ularni kasb-hunarga yoʻnaltirish va ish bilan taʼminlash sohasida kamchiliklar mavjudligi oqibatida uyushmagan yoshlar tarkibida muammoli va jinoyat sodir etishga moyil boʻlgan toifadagi shaxslar hisssasi ortib bormoqda, xususan mahallada qayd etilgan jami jinoyatlarning 13 tasi (30 %) yoshlar tomonidan sodir etilgan;

jamiyatda kechayotgan globallashuv va “ommaviy madaniyat” taʼsiri kuchayib borishi jarayonida uni targʻib qilish holatlari kuzatilmoqda;

giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar, shuningdek kuchli taʼsir qiluvchi yoki zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda egallash va muomalaga kiritish holatlari koʻpayib bormoqda, unga tobelikning yuzaga kelishi esa oqibatda pulga boʻlgan ehtiyoj sababli ayrim shaxslar oʻzgalar mulkini talon-toraj qilish bilan bogʻliq jinoyatlarni sodir etmoqda.

Beshinchi guruh, viktimologik omillar:

kishilar pul, narsa, buyum, velosiped, skuter, bolalar aravachalari va boshqa mulklarini saqlashda ehtiyotsizlikka va beparvolikka yoʻl qoʻymoqda, uylarning yoʻlaklari, savdo va xizmat koʻrsatish obyektlarida velosipedlarni saqlash uchun maxsus joylar tashkil etilmagan, bu esa ularni oʻgʻirlash uchun sharoit yaratmoqda;

hududdagi 59 ta koʻp qavatli uyning 224 ta kirish yoʻlaklarining barchasiga raqamli qulflar oʻrnatilgan, biroq hozirda 10 tasi yaroqsiz holga kelgan, qolgan aksariyati qulflanmasdan ochiq holda qoldirilayotgani oqibatida 2024-yilda kirish yoʻlaklaridan 12 ta oʻgʻirlik jinoyati sodir etilgan;

koʻp qavatli uylarning kirish yoʻlaklari, savdo va xizmat koʻrsatish obyektlari oldida velosiped, skuter, elektromoped va samokatlarni egalari tomonidan qarovsiz, qulflamasdan qoldirilishi ularning oʻgʻirlanishi uchun sharoit yaratmoqda;

olib borilayotgan tushuntirish va targʻibot tadbirlariga qaramasdan, mahallada xonadonlar, savdo va xizmat koʻrsatish shoxobchalarini Milliy gvardiya qoʻriqlash boʻlinmalari qoʻriqloviga topshirish koʻrsatkichi juda past darajada. Hududidagi 2668 ta xonadonning 26 tasi (1 %), 72 ta savdo va xizmat koʻrsatish shoxobchalaridan 27 tasi (37,5 %) qoʻriqlash xizmati tomonidan qoʻriqlovga olingan, xolos;

noqonuniy maqsadlarini amalga oshirish, shuningdek savdo, xizmat koʻrsatish, taʼlim olish, davolanish va boshqa sohalarida muayyan maqsadga tez va navbatsiz erishish uchun jabrlanuvchilar boshqa kishi (firibgar)larga murojaat qilishlari natijasida firibgarlikning qurboniga aylanmoqda;

ayrim shaxslar telefonidan foydalanish uchun soʻrab murojaat qilgan har qanday boshqa shaxsga uyali telefonini ishonib berishi hamda hushyorlikni yoʻqotishi, loqaydligi oqibatida talonchilik qurboniga aylanib qolmoqda;

avtotransport vositalari egalarining transport vositasini ochiq qoldirishi yoki unda uxlab qolishi oqibatida undagi pul, buyum va qimmatbaho narsalar oʻgʻirlanishiga sharoit yaratib bermoqda;

mahalladagi aholi gavjum boʻladigan joylarga “Hudud kamera nazoratida!” va “Obyekt qoʻriqlovda!” kabi aholini ogohlikka chaqiruvchi stikerlar oʻrnatilmagan.

Ko'rsatilgan omillarni o'z vaqtida bartaraf etish choralari ko'rilmaligi mahallada jinoyatlar sodir etilishiga hamda jinoyatchilikni oziqlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar / Conclusions

Huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasi – huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda muassasalar tomonidan huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablari va shart-sharoitlarini o'z vaqtida bartaraf etish, aholining barcha qatlamlari huquqiy madaniyatini oshirish, ma'naviy tarbiyalash, ularda qonunga hurmat, qonun buzilishining har qanday ko'rinishiga murossasizlik tuyg'usini singdirish yo'li bilan amalga oshiriladigan huquqbuzarliklarning profilaktikasining dastlabki bosqichi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasi mazmun-mohiyatiga ko'ra shaxsni tarbiyalash, unda g'ayriijtimoiy xulq-atvor, huquqbuzarlik sodir etishga moyillik yuzaga kelishining oldini olish bilan bog'liq holda amalga oshirilishi sababli, ko'plab huquqshunos olimlar huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bilan bog'lagan holda o'rganishga harakat qiladilar.

Huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasini amalga oshirishda turli usul va shakllardan foydalaniladi. Ularni huquqbuzarliklarning barvaqt profilaktikasining quyidagi chora-tadbirlari (yo'nalishlari) doirasida tizimli o'rganish mumkin: huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash hamda o'z vaqtida bartaraf etish; aholining barcha qatlamlari huquqiy madaniyatini oshirish; aholini, ayniqsa yoshlarni ma'naviy tarbiyalash, ularda qonunga hurmat, qonun buzilishining har qanday ko'rinishiga murossasizlik tuyg'usini singdirish.

Mahallalarda huquqbuzarliklar barvaqt profilaktikasi: a) aholining barcha qatlamlari huquqiy madaniyatini oshirish; b) huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash hamda o'z vaqtida bartaraf etish; d) aholini, ayniqsa yoshlarni ma'naviy tarbiyalash, ularga qonunga hurmat, qonun buzilishining har qanday ko'rinishiga murossasizlik tuyg'usini singdirish; e) har bir shaxs ijtimoiy profilaktika obyektiga nisbatan manzilli va tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali ta'minlanadi.

Huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablari va sharoitlari bir qancha kriminologik determinantlar yig'indisidan iborat bo'lib, ijtimoiy, iqtisodiy, demografik, g'oyaviy, ijtimoiy-ruhiy, tashkiliy-boshqaruv, siyosiy sohalaridagi kamchiliklar oqibati (determinanti) sifatida jinoyatchilikning mavjud bo'lishi va rivojlanishini ta'minlaydi.

Aytish kerakki, jinoyatchilik ham, unga imkon beruvchi shart-sharoitlar ham jamiyatda kechayotgan jarayonlar, o'zgarishlar va yangilanishlarga hamohang tarzda o'zgarib boradi.

Hozirgi kunda yurtimizda huquqbuzarlik (jinoyat)larni keltirib chiqaruvchi, jinoyatchilikni oziqlantiruvchi asosiy kriminogen omillarga ishsizlik, axloqsizlik, boqimandalik, surunkali ichkilikbozlikni kiritish mumkin. Hududlarda bunday salbiy omillar, sabab va sharoitlarning ko'payib borishi kriminogen vaziyat yomonlashuviga olib keladi. Ma'muriy hududda kriminogen vaziyat haqida doimiy va haqiqiy axborotga ega bo'lib borish uchun davlatimiz rahbari tashabbusi bilan tashkil etilgan [33] mahalla yettiligi faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarda [38] belgilangan vakolatlarni samarali amalga oshirish lozim.

Buning uchun hududning xususiyatlari, zarur demografik ma'lumotlar, transport vositalarining harakati, dam olish va ko'ngilochar maskanlar, profilaktik hisobda turgan shaxslarning turmush tarzi va xulq-atvori, aholini qiynayotgan muammolar, savdo va maishiy xizmat ko'rsatish korxonalarining tovar-moddiy boyliklari saqlanadigan omborlar, hududdagi obyektlarning texnik jihatdan himoyalanganligi va qo'riqlanish tartibiga doir hamda boshqa tegishli axborotlar doimiy ravishda olinib, kriminologik nuqtayi nazardan tahlil qilib borilishi lozim.

Foydalanilgan manbalar / References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 26 martdagi “Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6196-son Farmoni <https://lex.uz/docs/5344118>.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-son Farmoni <https://lex.uz/docs/5841063>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi ““O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risida”gi PF-158-son Farmoni <https://lex.uz/docs/6600413>.
4. O'zbekiston Respublikasining 2014 yil 14 maydagi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi O'RQ-371-son Qonuni <https://www.lex.uz/acts/2387357>.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 29 noyabrdagi “O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida” PF-27-son Farmoni <https://lex.uz/uz/docs/5749291>.
6. Ismailov I., Muxamedov O'X., Ziyodullayev M.Z., Muxtarov J.S. va boshq. Ichki ishlar idoralaridagi islohotlar — tinchlik va osoyishtalik garovi: Monografiya / Mas'ul muharrir: SH.T. Ikramov. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2014. — B. 272.
7. Ichki ishlar organlarining tayanch punktlarini boshqarishni takomillashtirish: Monografiya. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2018. — 280 b.; Ziyodullayev M.Z. Ichki ishlar organlarining tayanch punktlarini boshqarishni takomillashtirish: Yurid. fan. dok. (DSs) dis. — T., 2019. — B. 235.
8. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatlarni jilovlash bo'yicha “fuqarobay”, “oilabay” va “mahallabay” ishlash tizimini tashkil etish metodikasi: O'quv-metodik qo'llanma / M.Z.Ziyodullayev, A.S.Tursunov, A.SH.Murodov va boshq. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. — 125 b.
9. Firibgarlik jinoyatlarining barvaqt oldini olish bo'yicha hudud metodikasi (Toshkent shahar Chilonzor tumani misolida): O'quv-amaliy qo'llanma / M.Z.Ziyodullayev, SH.A.Kulmatov, B.N.Rashidov va boshq. Mas'ul muharrir: R.A.Xatamov — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. — 69 b.
10. O'g'irlik jinoyatlarining barvaqt oldini olish bo'yicha hudud metodikasi (Toshkent shahar Chilonzor tumani misolida): O'quv-amaliy qo'llanma / M.Z.Ziyodullayev, O.A.Kamalov, F.A.Primov va boshq. Mas'ul muharrir: R.A.Xatamov. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. — 67 b.; Ziyodullayev M.Z., Yuldashev M.O. Xorazm viloyatida o'g'irlik jinoyatlarining bugungi holati va ularning barvaqt oldini olish yo'llari // Eurasian journal of law, finance and applied sciences / <https://doi.org/10.5281/zenodo.5584563>. — P. 4–8.
11. Talonchilik jinoyatlarining barvaqt oldini olish bo'yicha hudud metodikasi (Toshkent shahar Chilonzor tumani misolida): O'quv-amaliy qo'llanma / M.Z.Ziyodullayev, B.A.Saidov, A.O.Sharofutdinov va boshq.; Mas'ul muharrir: R.A.Xatamov. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. — 71 b.
12. Bezorilik jinoyatlarining barvaqt oldini olish bo'yicha hudud metodikasi (Toshkent shahar Chilonzor tumani misolida): O'quv-amaliy qo'llanma / M.Z.Ziyodullayev, B.A.Rajabov, B.B.Murodov va boshq. Mas'ul muharrir: R.A.Xatamov. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2021. — 80 b.
13. Ziyodullaev M.Z. O'lim bilan bog'liq yo'l-transport hodisalarining barvaqt oldini olishga doir ayrim mulohazalar (Jizzax viloyati misolida) / Huquqiy olam: ilmiy-amaliy jurnal. — 2023, — № 3. — B. 41–50. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5584563>. — P. 4–8.
14. Uyushmagan yoshlar bilan ishlash va ular o'rtasida huquqbuzarliklarning erta profilaktikasini tashkil etish metodikasi (Toshkent shahri Yunusobod tumani misolida): O'quv-amaliy qo'llanma / M.Z.Ziyodullayev, T.B.Mamatqulov, Q.A.Saitqulov va boshq. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022. — 41 b.
15. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (QR Kegeyli tumani “Nurli bo'ston” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. — 248 b.
16. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Andijon tumani “Sultonobod” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/Mualliflar: R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. — T. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. — 232 b.
17. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Buxoro shahar “Piridastgir” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/Mualliflar: R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. — 208 b.
18. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Jizzax viloyati Zafarobod tumani “Chimqo'rg'on” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma / R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. — 232 b.
19. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Qarshi shahar

- “G'afur G'ulom” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 216 b.
20. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Namangan shahar “Guliston” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/Mualliflar: R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, A.S.Tursunov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 216 b.
21. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Navoiy shahar “Yoshlik” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 224 b.
22. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Samarqand viloyati Pstdarg'om tumani “Oltiqahramon” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/Mualliflar: R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 232 b.
23. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Guliston shahar “Taraqqiyot” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma / Mualliflar: R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 200 b.
24. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Termiz shahar “Majnunot” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma / R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 216 b.
25. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Toshkent viloyati Yangiyo'l shahar “Ramadon” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma / R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 156 b.
26. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Toshkent shahar Uchtepa tumani “O'rikzor” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma/R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 200 b.
27. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikni jilovlash bo'yicha “fuqarobay” ishlash metodikasi (Qo'qon shahar “Sunbula” mahallasi misolida): O'quv-metodik qo'llanma / Mualliflar: R.A.Xatamov, M.Z.Ziyodullayev, R.O.Nigmatov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023. – 200b.
28. Ziyodullayev M.Z. Militsiya tayanch punktlari negizida ichki ishlar idoralarining jamoatchilik bilan hamkorligi: tahlil, yutuq va muammolar // O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasining Oliy o'quv kurslari axborotnomasi. – Toshkent, 2011. – № 3. – 57-61-betlar.
29. Ziyodullayev M.Z. Militsiya tayanch punktlari negizidagi hamkorlikni muvofiqlashtirish va boshqarish: takomillashtirish yo'nalishlari // O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasining axborotnomasi. – Toshkent, 2013. – № 2. – 48-52-b.
30. Profilaktika inspektorining ma'muriy hududda jamoat xavfsizligini ta'minlashdagi hamkorligi: O'quv-metodik qo'llanma / R.A. Xatamov, M.Z. Ziyodullayev va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2022. – 72b.
31. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi PF-4947-son Farmoni <https://lex.uz/docs/3107036>.
32. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 16 apreldagi “Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 5416-son farmoni. <https://lex.uz/docs/3686277>.
33. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 21 dekabrda “Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo'g'in sifatida ishlashini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida”gi PF-209-son Farmoni <https://lex.uz/docs/6705763>.
34. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 3 yanvardagi “2025 yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-1-son Qarori.
35. I.Ismailov Kriminologiya va jinoyatchilik: yangi O'zbekiston huquqbuzarliklar profilaktika milliy tizimi.// Jahon kriminologiyasining ilg'or tajribalari I xalqaro forumi materiallari to'plami. 29-30 oktabr 2024 yil., – B.66-75.
36. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuraturasi, Milliy gvardiya, Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining 2021 yil 30 martdagi 14/28/6/14/18-son qarori; O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuraturasi, Davlat xavfsizlik xizmati, Davlat bojxona qo'mitasi, Milliy gvardiya, Oliy sudining 2021 yil 15 noyabrda 70, 71-qq, 30, 01-02/22-56, 34, 16/1020-21-son qarori.
37. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Toshkent viloyatida huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari kuch va ositalarini boshqarishning sifat jihatdan yangi tizimini joriy etish to'g'risida” 2019 yil 29 maydagi PQ-4343-son qarori <https://lex.uz/docs/4355767>.
38. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili asosida mahallalarda ijtimoiy profilaktika tizimi samaradorligini oshirish chora tadbirlari to'g'risida” 2024 yil 30 noyabrda 801-son qarori <https://lex.uz/docs/7243832>.